

Inventering av häckande fiskgjuse

Text: Lennart Waara och Roland Waara. Foto: Lennart Waara

Inventeringen i Köpings och Skinnskattebergs kommuner startade som ett projektarbete inom ramen för utbildning i inventeringsmetodik vid Uppsala universitet. Vår avsikt var och är att inventeringen skall genomföras systematiskt varje år för att få tidserier som tillåter analyser av trender och förändringar.

Fiskgjusen är viktig som indikatorart för miljöutvecklingen i våra vatten. Fiskgjusen är överst i näringskedjan. Minskningen av antalet fiskgjusar var en tidig indikator på DDT-gifterna i USA.

Tack riktas till medlemmar i Hedströmdalens ornitologiska förening och Fiskgjuseprojektet som tipsat om bon och häckningar.

Undersökningsområde: De två områdena representerar två helt olika häckningsbiotoper för fiskgjuse. Skinnskattebergs kommun (662 km²) är en renodlad Bergslagskommun med stora skogar, vida myrmarker och många små sjöar vara en del är fiskfattiga. Hedströmmen flyter genom bägge kommunerna och kan i fallet Skinnskatteberg förväntas vara viktig som näringskälla för fiskgjusen. Köpings kommun (607 km²) är ett mer typiskt Mälardalslandskap med stora odlingsmarker ädel- och lövträsdungar och tallholmar. Närheten till Mälaren är givetvis viktig som källa för fiskgjusens näringssök även om både Hedströmmen och Arbogaån kan vara lämpliga för fiskefångst. Öarna i Mälaren som tillhör Köpings kommun har ej inventerats.

Projektperiod: Maj-juli 2009 samt maj-juli 2010. Slutdatum valdes för att lyckad häckning definieras som stora ungar i bona vilket kunde beräknas handla om perioden kring mitten av juli.

Specifiseringar: Vi har undersökt samtliga av oss kända och till oss rapporterade botallar. Det innebär att vi inte bara undersökt häckningar utan också övergivna bon (intakta eller nedrasade). Avsikten med det var att också identifiera lämpliga tallar för eventuellt bygge av boplattformar inom ramen för Fiskgjuseprojektet i HOF.

RESULTAT

I nedanstående tabell sammanfattas resultatet av inventeringen 2009 och 2010. Om det finns en systematisk skillnad i framgångsrika häckningar i de mer näringsfångstrika områdena runt Mälaren jämfört med de mer fiskfattiga områdena i Bergslagen är för tidigt att konstatera. Men för 2009 kan vi konstatera 75 procent lyckade häckningar (häckningsförsök med minst en unge) i Bergslagen mot 80 procent i Mälardalsområdet. I Bergslagen har vi 1,5 flygg unge per häckning mot 1,4 i Mälardalsområdet. Inga dramatiska skillnader således. För 2010 är motsvarande siffror

100 procent i Bergslagen och 66 procent i Mälardalsområdet. En klar fördel för Bergslagen således. I Mälardalsområdet handlar det om så få bon att det kan vara tillfälligheter. Det måste följas vidare i kommande rapporter.

Tabell 1: Sammanfattning av bo- och häckningsinventering av fiskgjuse 2009/2010

A-T = Skinnskattebergs k:n, 1-7 = Köpings k:n.

Boplats	Biotop	Boträd	Omkrets	Bostatus	Häckning 09	Häckning 10
A	Skogshöjd	Tall	1,84 m	nedrasat	-	-
B	Sjökant	Tall	ej mätt	naturligt	ingen häckning	nedrasat
C	Myrkant	Tall	1,25 m	förstärkt	misslyckad	nedrasat
D	Myrkant	Tall	grov	naturligt		två ungar
E	Myrkant	Tall	ej mätt	naturligt	två ungar	två ungar
F	Myrkant	Tall	1,05 m	nedrasat	-	-
G	Myrkant	Tall	1,1 m	nedrasat	-	-
H	Myrkant	Tall	ej mätt	naturligt	två ungar	två ungar
I	Myrkant	Tall	1,48 m	förstärkt	ej bebott	
J	Myrkant	Tall	ej mätt	naturligt	två ungar	två ungar
K	Myrkant	Tall	ej mätt	bo byggt	två ungar	två ungar
L	Myrkant	Tall	ej mätt	naturligt	två ungar	två ungar
M	Myr	Tall	2,2 m	naturligt	övergivet i år	övergivet bo
N	Tallskog åkerfält	Tall	ej mätt	nedrasat	-	-
O	Myrkant	Tall	ej mätt	naturligt	två ungar	två ungar
P	Myrkant	Tall	ej mätt	naturligt	misslyckad	två ungar
Q	Hygge	Tall	ej mätt	naturligt	Byggt 09	två ungar
R	Ö	Tall	ej mätt	naturligt	Fiskmås häck	tre ungar
S	Myrkant	Tall	ej mätt	naturligt	?	två ungar
T	Sjökant	Tall	ej mätt	naturligt	?	två/tre ungar
1	Barrskogshöjd	Tall	1,45 m	nedrasat	-	-
2	Odlingslandskap	Tall	ej mätt	naturligt	två ungar	övergivet bo
3	Odlingslandskap	Tall	ej mätt	naturligt	misslyckad	två ungar
4	Odlingslandskap	Stolpe	ej relevant	naturligt	två ungar	två ungar
5	Udde Mälaren	Tall	2,3 m	naturligt	en unge flygg	nedrasat
6	Odlingslandskap	Stolpe	ej relevant	naturligt	två ungar	nedrasat
7	Odlingslandskap	Tall	ej mätt	naturligt	?	övergivet bo

I majoriteten av de undersökta bebodda och övergivna bona har valet varit en stor tall med fri inflygning. I ett fall kunde vi konstatera att ett övergivet bo inte länge hade fri inflygning eftersom omgivande tallar vuxit förbi botallen vilket sannolikt är bidragande orsak till att boet övergivits.

I inventeringen har vi också kunnat identifiera mer ovanliga boplatstyper som i betongpelare för linbana i två fall. Även i litteraturen finns redovisade ovanliga val av boplatser för fiskgjuse både i Sverige och New England och Florida som el- och kraftledningsstolpar, sjömärken, skorsten, enstaka fall av val av gran och ek, sten, parkerings plats belysning, torn m.m.

NÄRINGSFÅNGST

I tabellen visas troliga alternativt konstaterade sjöar för de undersökta boplatserna. Med trolig i tabellen avses att vi bedömt utifrån kunskap om sjöarna i området. Främst har försurade/fiskfattiga sjöar undantagits. Vi har dock inte kunskap om samtliga sjöar där ädelfisk inplanterats. Dessa kan utgöra viktiga sjöar för näringsfångst för fiskgjusarna. Ädelfisk är för vissa hanar en viktig del i födan.

Vissa grunda sjöar kan vara lämpliga på våren med yngående fiskar men senare på sommaren när näckrosorna vuxit till och täcker stora delar av sjön gör den mindre möjlig som fiskesjö för fiskgjusen. Väderlek med stark bläst och krusad vattenyta gör det också svårt för fiskgjusen att fiska. Möjligen kan Mälaren med många öar också vid sådan väderlek erbjuda möjliga områden för fiske liksom val av andra sjöar i Bergslagen.

Med konstaterad i tabellen avses att Mikael Hake (SLU) i sina undersökningar med sändarförsedda fiskgjusar visat vilka sjöar dessa hanar fiskat i.

Tabell 2. Fiskeplatser för de undersökta boplatserna.

Boplats	Fiskesjö	Trolig/konstaterad	Avstånd boplatstyp-fiskesjö
B	Klockarbofjär *		0 km
	Östra Skålsjön	Trolig	1 km
	Storsjön	Trolig	5 km
C	Nedre Vättern	Trolig	3,5 km
	Drambolin *	Trolig	1,5 km
	Skärsjön	Trolig	1,0 km
E	Nedre Vättern	Trolig	3 km
	Skärsjön	Trolig	1,5 km
H	Långnäslasjön	Trolig	1,5 km
	Långsvan	Trolig	4,5 km
	Vågsjön *	Trolig	4,5 km
	Änten *	Trolig	2 km

Boplats Fiskesjö Trolig/konstaterad Avstånd boplatstyp-fiskesjö

I	Krampen *	Konstaterad	4,5 km / 63 % andel
	Iresjön	Konstaterad	2 km / 11 % andel
	Hedströmmen	Konstaterad	10 km / 8 % andel
	Hällsjön *	Konstaterad	4 km / 5 % andel
	Stora Åsmund *	Konstaterad	5 km / 3 % andel
	Norrulingesjön	Konstaterad	10 km / 3 % andel
	Långtjärn *	Konstaterad	3 km / 3 % andel
	Stensjön *	Konstaterad	3 km / 3 % andel
J	Västlandasjön	Trolig	3 km
	Skedvisjön	Trolig	6,5 km
	Rölen	Trolig	5,5 km
K	Gryten *	Trolig	1 km
	Sörsjön	Trolig	2 km
	Vågsjön *	Trolig	4 km
L	Klysen	Trolig	1 km
	Råsen *	Trolig	1,5 km
	Lilla Kedjen	Trolig	5 km
M	Flenasjön/Knäppmora	Trolig	3 km
	Storsjön	Trolig	4,5 km
	Övre Vättern	Trolig	6,5 km
O	Haraldsjön *	Trolig	5,5 km
	Storsjön	Trolig	3 km
	Övre Vättern	Trolig	4,5 km
P	Haraldsjön *	Trolig	7,5 km
	Hedströmmen	Konstaterad	5 km / 39 % andel
	Korstjärn *	Konstaterad	3 km / 15 % andel
	Ljustjärn *	Konstaterad	6 km / 7 % andel
	Norstjärn *	Konstaterad	6 km / 7 % andel
	Tattartjärn *	Konstaterad	6 km / 7 % andel
	Sörmogen	Konstaterad	6 km / 7 % andel
	Bysjön	Konstaterad	6,5 km / 7 % andel
2	Mälaren	Trolig	2 km
3	Mälaren	Trolig	1 km
4	Mälaren	Trolig	4 km

ANALYS

En första viktig osäkerhet i undersökningen är givetvis om vi lyckats identifiera samtliga häckande par i de undersökta kommunerna. Vi har för 2010 identifierat fyra nya bon jämfört med 2009 varav ett inte innehöll någon häckning i år. I ett av fallen – C – kan det vara samma par som efter misslyckad häckning förra året byggt ett nytt bo vid tjärnen. Vår bedömning är att det fortfarande kan handla om något/några enstaka par som undgått inventeringen. Det utgör dock inte något stort problem för slutsatserna eftersom vi har tillräckligt många bon för att med statistisk säkerhet kunna dra slutsatser. En andra osäkerhet handlar om antalet flygga ungar i de lyckade häckningarna. Eftersom vi valt att inte klättra utan spana på håll kan vi ha missat någon enstaka unge. I ett fall finns en liten osäkerhet – T – där rapportören inte är helt säker på om det var två eller tre ungar.

Hur framgångsrika var häckningarna 2009? På 13 häckningar i inventeringen blev det 19 (eller 20 ungar beroende av om det är en eller två i bo 5) vilket ger en kvot på 1,46 alt 1,53 ungar per häckning.

I inventeringen för häckningar 2010 har 14 häckningar givit 30 eller 31 ungar. Det ger en kvot på strax över 2,1. Jämför med 2009 ett mycket bra resultat. Kan det förklaras med att tillgången på födo fisk varit bättre?

Som jämförelse kan nämnas att det i rapporteringen från Västmanland till Riksinventeringen 2001 angavs 7 häckande par i Köping och 4 häckande par i Skinnskatteberg.

Vi har konstaterat 5 häckande par i Köping (Mälarens öar ej undersökta) och 8 par i Skinnskatteberg (Se Fåglar i Västmanland citerat ur H Ryttman 2004).

En undersökningsfråga framöver är om det finns en systematisk skillnad i lyckade häckningar mellan Bergslagen och Mälaren med hänsyn till tillgång av lättfångad fisk? En preliminär slutsats från både 2009 och 2010 års inventering antyder inga tydliga skillnader mellan de olika områdena (Tabell I). En jämförelse av avstånd till närmsta fiskesjö och häckningsstatus visar idag inte heller på någon tydlig trend (Tabell 2).

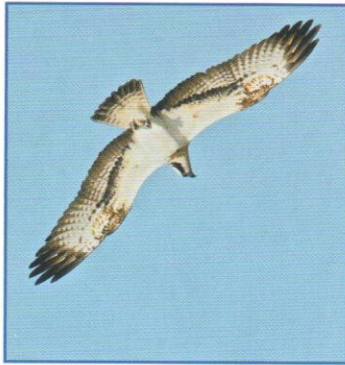

Foto Lemnart Waara

Tisdagen den 1 februari invigdes Rapphönan Västmanland med bandklippning och jubel.

Rapphönan Västmanland är en lokal grupp under nätverket Rapphönan, som bildades i februari 2009. Initiativtagare är Gitgi Sahlstrand, välkänd och mycket aktiv skådare. Rapphönan vänder sig till tjejer som vill satsa på sitt skådande. Det är ett fristående nätverk och medlemmarna förväntas även vara aktiva i lokala fågelföreningar. Rapphönan syftar till att vara ett aktivt forum för tjejer som är fågelskådare och därmed främja tjejers skådande.

Rapphönan ordnar excursionser, resor, kurser, guidningar mm öppna för kvinnliga skådare, där kunniga skådartjejer delar med sig av sina kunskaper och erfarenheter. Men i första hand uppmannas alla Rapphönan att engagera sig i de lokala fågelföreningarnas aktiviteter.

Rapphönor skådar i Skåne 5-8 januari.

Text: Sara Wändell

Under trettonhelgen begav sig ett gäng Rapphönor från olika delar av landet till södra Skåne. Det var jag från Västerås, en tjej från Skåne och sex från Stockholm. Vi tänkte njuta av snöfria marker och öppna vatten men vädret rår man inte över. Första morgonen när vi skulle åka iväg kom vi inte så långt förrän nattens snödrivor blev för höga. Det blev en promenad i byn där vi hittade en del småfågel och några glador som trotsade snöyan. Efter lunch blev vi utskottade och åkte då till Ystad och årskryssen började rulla in. Första dagen såg vi 32 arter, exempelvis kaspisk trut, bergand och grå- och sädgäss.

Nästa morgon var det ljusare och blåsten hade lugnat sig. Under frukosten upptäcktes en av resans höjdpunkter, nio stycken rapphönor sprang förbi huset. Vi var åtta rapphönor inne i huset och under dagen hade vi besök av ytterligare en så vi var också nio stycken rapphönor. Det var som om de sprang förbi vårt hus för att säga hej. Dagen bjöd på fantastiskt väder med solskin och vid vårt första stopp såg vi bland annat allfågel, skrake, och havsörn. I Brantevik såg vi även skärsmåppor, kärrsnäppa och alfågel. Sedan började dimman rulla in och vår jakt på kornsparv blev resultatlös. Tre sorters gäss och sångsvan hann vi dock se innan dimman blev för tjock.

Sista dagen åkte vi till nordöstra Skåne och Skålderviken, där fanns bland annat en matning i ett område som kallas för Sibirien. Där sågs tofsmes, svartmes och kungsfågel. Vi lyckades också se en vattenpiplärka som gick runt bland tången på sandstranden. Vi fick ge upp jakten på en svarthuvad mås eftersom avgångstiden för tåget närmade sig. På väg till tåget åkte vi förbi Ingelstråde där ett par storkar gav oss hopp om våren då de letade efter pinnar som var lämpliga för ett bobygge.

Under våra tre dagar såg vi 66 olika arter och upplevde snöstorm, solskin, dimma och regn. En mycket lyckad resa som start på det nya året!

Rapphönor i vintrigt Skåne

Elin Dahlman och Karin Norén håller bandet när Sara Wändell klipper